

Uchodźca jako obraz

Warsztat na Projekt „Być czy nie być... uchodźcą?”

Wprowadzenie

Według badań TSN OBOP z roku 2006 tylko 11% Polaków miało rzeczywisty kontakt z uchodźcami. Nie mniej nie oznacza, że pozostałe 89% osób nie ma w głowie stworzonego obrazu uchodźcy i że samemu temu słowu nie przypisują konkretnych znaczeń. Uchodźca nie jest terminem nieznanym. Z doświadczenia wolontariuszy Stowarzyszenia „Jeden Świat” wynika, że najczęściej uchodźca kojarzy się z wojną, biedą, bezradnością, zdaniem się na pomoc innych, z pasywnością, utartą tożsamości itp. Skojarzenia te najprawdopodobniej wynikają z obrazu uchodźcy prezentowanego w telewizji, w prasie, w literaturze, w czasopiśmie wydawanych przez organizacje humanitarne itp. Zadaniem tego warsztatu nie jest powiedzenie, że któreś z tych obrazów są lepsze czy gorsze. Chodzi tu jedynie o uświadomienie sobie, że każdy z nas taki obraz uchodźcy w głowie posiada. Czy chodzi tu więc o odkrycie stereotypu uchodźcy? Tak i nie. Oczywiście stereotyp może oznaczać każdy uproszczony obraz rzeczywistości przez który patrzymy na świat. Jednak mimo że mówi się o stereotypach pozytywnych i negatywnych, to przeważnie ten negatywny wpływa na plan pierwszy i to z nim staramy się walczyć. Kiedy mówię o obrazie uchodźcy jaki mamy w głowach, mam na myśli całe pole semantyczne słowa uchodźca, cały zespół wyobrażeń które dana jednostka posiada. Wcale nie oznacza to, że jest obraz fałszywy czy negatywny. Np. słowo bezradny nie musi być cechą negatywną – wskazuje sytuację danej jednostki. Z drugiej strony, przypisanie komuś etykiety „bezradny” będzie owocować konkretnymi zachowaniami w stosunku do tej osoby i udzielaniem jej takiej, a nie innej pomocy. Nie jest moim celem powiedzieć, że uchodźcy bezradni nie są, ale raczej staram się postawić pytania o konsekwencje takich, a nie innych wyobrażeń. Zatem, czy nie jest tak, że uznając uchodźców za osoby bezradne, odbieramy im swoistą podmiotowość? Dalej, jaką relację ustanawiamy z osobą bezradną? Pytania te można mnożyć, ale ukazują one z jak

skomplikowanym fenomenem mamy do czynienia. Zatem o ile można stwierdzić, że to o czym mówimy mieści się w polu definicyjnym słowa stereotyp, o tyle w tym scenariuszu rezygnuje z używania tego terminu, na rzecz słowa „wyobrażenie”. Staram się tym samym zwrócić uwagę na to, że obraz ten nie musi być prosty, ale jest wieloaspektowy i ma konkretne reperkusje w rzeczywistości.

Warsztat

Grupa docelowa: 20 osób, które miały wcześniejszy kontakt z tematem uchodźstwa, ale nie przebywały nigdy w ośrodku dla uchodźców. Grupa ta może dopiero przygotowywać się do wizyty w ośrodku

Czas: 120 min

Cele warsztatu:

Cel ogólny: Celem ogólnym jest uświadomienie sobie obrazu uchodźcy, który każdy z nas nosi w głowach. Nie chodzi tu jednak o walkę z uprzedzeniami, tudzież ze stereotypami, ale raczej uzmysłowienie sobie własnego wyobrażenia uchodźcy, zdanie sobie sprawy z własnych oczekiwań na temat tego „kim uchodźca być powinien”. Dzięki temu uczestnicy mają przygotować się do kontaktu z uchodźcami.

Cele szczegółowe:

Warsztat ma za zadanie:

- A) Zwrócić uwagę na obraz uchodźcy, który każdy z nas ma w głowie
- B) Uświadomienie, że obrazy uchodźców jakie nosimy w głowach mają bezpośrednie przełożenie na to jak do uchodźców podchodzimy
- C) rozumieć, że uchodźstwo jest w pierwszej kolejności etykietą prawną, a nie cechą psychiki człowieka, jego kultury itp.
- D) stworzenie przestrzeni do zastanowienia się, nad własnymi oczekiwaniami na temat tego kim uchodźca jest.

Po warsztacie uczestnicy powinni rozumieć:

- A) że obrazy uchodźcy jaki mamy w głowach jest wynikiem oddziaływania na nas filmów, książek o uchodźcach, etc. Każde z nich prezentuje konkretny wycinek rzeczywistości, a nie tworzy obrazu całościowego

B) że etykieta „uchodźca” niesie sobą bardzo konkretny zespół znaczeń, który przekłada się w podejściu do uchodźców nas samych ale też organizacji pomocowych.

Metody pracy:

- praca w grupach
- praca ze zdjęciami
- burza mózgów
- dyskusja

<i>Lp.</i>	<i>Opis</i>	<i>Czas</i>	<i>Potrzebne materiały</i>
1.	<p><i>Przedstawienie się</i></p> <p>Prowadzący przedstawia się uczestnikom, mówi o tym jaką tematyką się zajmuje i jaką organizację reprezentuje. Ważne jest, aby prowadzący powiedział uczestnikom jakie ma doświadczenie w temacie uchodźstwa.</p>	2 min	
2.	<p><i>Prezentacja celów, planu i założeń warsztatu</i></p> <p>Prowadzący prezentuje cele warsztatu (zapisane na flipczarcie), a następnie prezentuje kolejne (ogólne) jego etapy.</p> <p>Cele warsztatu o których warto wspomnieć a) zastanowienie się nad tym kim dla nas jest uchodźca i jakie są jego cechy; b) zastanowienie się, jak takie obrazy powstają i skąd się biorą; c) zastanowienie się jakie te obrazy mają przełożenie na rzeczywistość.</p> <p>Etapy warsztatu to a) Wstęp b) Obraz uchodźcy c) powstawanie obrazów d) konsekwencje obrazów e) ewaluacja warsztatu i zakończenie. Etapy te można zapisać na kolorowych kartkach, które prowadzący przyklepia na ścianie. Daje to uczestnikom poczucie, że wiedzą co się będzie z nimi działo w trakcie następnych 90 minut. Pozwala skupić się im na celach warsztatów, tych jego elementach, które mają największe znaczenie. Istnieje także ścisły związek między celami warsztatu, a jego strukturą – ważne jest, aby prowadzący to uwidoczniał.</p> <p>Następnie prowadzący wskazuje, że a) materia na której pracujemy są nasze własne wyobrażenia, a nie jakaś obiektywnie istniejąca rzeczywistość, b) powodzenie tego warsztatu zależy w głównej mierze od otwartości uczestników na dzieleniu się swoimi przemyśleniami i ich zaangażowaniu w warsztat, c) każdy z nas, łącznie z prowadzącym, ma jakiś obraz uchodźcy i że w warsztacie tym nie chodzi o to,</p>	5 min	<ul style="list-style-type: none"> - cele warsztatu wypisane na flipczarcie - ogólne etapy warsztatu, hasłowo wypisane na kolorowych kartkach papieru, można przyklepić na ścianę.

	aby powiedzieć który obraz jest lepszy i prawdziwy, ale oto aby zdać sobie sprawę z jego istnienia.		
3.	<p><i>Przedstawienie się uczestników</i></p> <p>Każdy uczestnik warsztatu mówi swoje imię i opowiada na pytanie „W jakiej sytuacji po raz pierwszy usłyszałeś słowo uchodźca?” lub „Jaka sytuacja sprawiła, że bierzesz udział w tym warsztacie?”. Warto dać uczestnikom kilka minut na zastanowienie się nad tymi pytaniami. Część ta, pozwala przełamać pierwsze lody związane z mówieniem w tej grupie i dzieleniem się swoimi doświadczeniami – na początek takimi prostymi.</p>	10 min	
4.	<p><i>Gra integracyjna (ice-breaker – energizer)</i></p> <p>„Zmiana miejsc”</p> <p>Do tej gry potrzebne są krzesła ustawione w kole. Krzesel powinno być o jedno mniej niż uczestników. Osoba bez krzesła staje na środku koła i wypowiada zdanie „wszyscy, którzy tak jak ja” np. „lubią truskawki”, „mają sandały” etc. Wszystkie osoby, posiadające taką cechę muszą wstać i zmienić miejsce (przy czym nie powinno się siadać na krzesło obok). Osoba dla której nie starczyło krzesel wymyśla kolejne zdanie.</p> <p>W trakcie całego warsztatu uczestnicy będą mówić, dzielić się swoimi spostrzeżeniami, często to na nich skupiona będzie uwaga całej grupy. Więc warto przy pomocy tej prostej gry przełamać pierwsze lody związane z byciem w centrum uwagi. Po drugie (i na to prowadzący powinien zwrócić uwagę), gra ta pokazuje, jak wiele rzeczy nas łączy, jak wiele rzeczy mamy wspólnych. Tak samo jak „wszyscy lubią truskawki” tak samo każdy z nas ma jakiś obraz uchodźcy w głowie.</p>	10 min	

<p>5. <i>Obraz uchodźcy</i></p>	<p>Część ta ma za zadanie zobaczyć jakie konotacje dla uczestników niesie słowo uchodźca.</p> <ol style="list-style-type: none"> a) prowadzący dzieli uczestników na 4 grupy (odliczając od 1-4) b) każda grupa otrzymuje jedno zdjęcie na którym widnieje jakaś postać. BARDZO WAŻNE – grupy nie mogą pokazywać sobie zdjęć. W tym celu warto zadbać nawet o to aby grupy rozdzielić. W rzeczywistości bowiem, mimo że mamy 4 grupy, to istnieją tylko dwa różne zdjęcia, każde w dwóch egzemplarzach. Egzemplarze różnią się tylko podpisami. Na pierwszej kopi będzie podpis: „Uchodźca z Afganistanu”, a na drugiej „Sprzedawca na targu w Kabulu”. Kolejne zdjęcie będzie miało podpis „Uczennica jednej z niemieckich szkół” i „Dziewczynka będąca uchodźcą z Bośni, ucząca się w szkole niemieckiej”. (patrz: załącznik nr 1 i 2) c) Zadanie uczestników polega na opisanu osoby którą widzą na zdjęciu. Kim ona jest? Co robi? Jakie uczucia wyraża jej twarz? Jaki jest nastrój? Co może sobie teraz myśleć? Czy możemy coś powiedzieć o jej rodzinie itp.? Zdjęcie jest tylko pretekstem do tego, aby napisać pewnego rodzaju opowieść o tej osobie. Uczestnicy mają na to 10 min d) Każda grupa prezentuje swoje zdjęcie i swoją historię. e) Prowadzący zapisuje hasłowo poszczególne cechy opisywanych osób. Warto zapisać to w taki sposób, aby odpowiedzi grup posiadających to samo zdjęcie, znajdowały się obok siebie – ułatwi to ich porównywanie. f) Po odczytaniu wszystkich historii, prowadzący prosi uczestników o przyjrzenie się 	<p>30 min</p> <p>- zdjęcia z załącznika, kartki papieru, ołówki/długopisy, - flipchart i markery</p>
---------------------------------	---	--

	<p>temu jak różne są opowieści bazowane na tym samym zdjęciu. Zadaje pytanie „co powoduje te różnice i jakie ich zdaniem miało znaczenie podpis widniejący pod obrazkiem?”</p> <p>g) Prowadzący powinien zwrócić w szczególności uwagę na te cechy, które niesie sobą etykieta „uchodźca”. Mimo że widzimy to samo zdjęcie, to ta etykieta diametralnie zmienia nasze postrzeganie tej osoby. Czy dzieje się tak też w życiu? Czy jest tak że określenie kogoś jakimś mianem pociąga za sobą pewnego rodzaju skojarzenia?</p>		
6.	<p><i>Skąd biorą się takie obrazy i jak one powstają.</i></p> <p>Prowadzący zaczyna tą część od otwartego pytania do uczestników – „Skąd mamy taki a nie inny obraz uchodźcy?”. Jest to więc mini burza mózgów, której rezultaty prowadzący zapisuje na flipczarcie.</p> <p>Następnie zaprasza uczestników do kolejnego ćwiczenia pt. „Każde zdjęcie niesie sobą jakąś historię” – <i>Each picture tells a story</i> (Źródło: „<i>All different - All equal. Educational Pack.</i>” <i>European Youth Center, 1995</i>, ss. 81-82)</p> <p>a) Prowadzący przygotowuje zdjęcie związane z tematyką uchodźstwa. Przecina je na dwie części, ale w taki sposób aby każda część „opowiadała jakąś własną historię”, a połączone razem tworzyły jeszcze inną opowieść. (patrz: załącznik nr 3)</p> <p>b) Każdy uczestnik otrzymuje pierwszą część zdjęcia.</p> <p>c) Uczestnicy w ciągu 5 minut mają zastanowić się z czym kojarzy im się to zdjęcie i na kartce papieru układają do tego zdjęcia historyjkę – co się dzieje, kim są osoby na zdjęciu, etc.</p>	35 min	<p>- zdjęcie, przecięte na dwie części, w ilości egzemplarzy odpowiadającej ilości uczestników</p> <p>- kartki i długopisy dla uczestników</p>

- d) Prowadzący dzieli uczestników na dwie grupy (po 10 osób). W tych grupach uczestnicy przedstawiają kolejno swoje historie.
- e) Po przedstawieniu tych historii, prowadzący ujawnia drugą część zdjęcia i prosi uczestników aby jeszcze raz przyjrzeni się temu zdjęciu, ale teraz jego obu połową.
- f) Podsumowanie i dyskusja - w ich trakcie prowadzący powinien zwrócić szczególną uwagę na to jak ludzie zdobywają wiedzę i jak ją organizują. Mogą przy tym pomóc następujące pytania:
- a. Dlaczego zinterpretowaliście to zdjęcie tak a nie inaczej?
 - b. Jakie elementy tego zdjęcia sprawiły, że taki je opisaliście?
 - c. Jak zmieniło się wasze postrzeganie tej sytuacji, gdy dostrzeżliście całe zdjęcie?

W naszym życiu często jest tak że widzimy tylko element jakiejś sytuacji, a mimo to na jego podstawie budujemy sobie w głowie obraz całej sytuacji tudzież całej osoby. Dlaczego tak się dzieje? Czy obrazy do których mamy dostęp np. za pośrednictwem mediów nie są właśnie takimi skrawkami całych obrazów? Co jeszcze buduje nasz obraz uchodźcy? Jaki obraz uchodźcy wnosimy z literatury i książek? Czy mamy jakikolwiek dostęp do obrazów jako całości?

W tym momencie ważne, aby prowadzący podkreślił fakt, że nigdy nie mamy dostępu do całości informacji na dany temat. Co za tym idzie, zawsze w swoich głowach tworzymy jakieś obrazy, mniej lub bardziej prawdziwe. Skoro tak jest, to konieczne jest abyśmy sobie zdawali sprawę z istnienia tych obrazów, ale też byli gotowi na ich

	<p>zmianę.</p> <p>W tym miejscu warto też, aby osoba prowadząca podzieliła się swoją historią na temat tego jak zmienił się jej obraz uchodźcy po spotkaniu się z tym ludźmi. Warto to też w tym momencie spytać uczestników wprost o to skąd czerpią informacje na temat uchodźców i jakie przez to mają wyobrażenie na temat uchodźców.</p>		
7.	<p><i>Dyskusja: Obrazy a zachowanie</i></p> <p>Ostatnia część warsztatu ma za zadanie zastanowić się jak nasze obrazy w głowach przekładają się na nasze zachowanie i podejście do ludzi. Pomocne mogą być tutaj zdjęcia uchodźców, które można znaleźć na stronie np. UNHCR. Uchodźcy, których się na nich prezentuje najczęściej są biedni, bierni, czekają na to aż ktoś im pomoże, a nade wszystko są oni niemi. Prowadzący zadaje otwarte pytanie oto jak taka wizja uchodźcy przekłada się na sposób świadczenia mu pomocy? Jak pomagać osobie biernej? Z czego może wynikać takie a nie inne postrzeganie/przedstawianie uchodźców? Jak różni się podejście do osoby, której nadamy pełną podmiotowość? etc.</p> <p>Tutaj znowu, prowadzący musi zwrócić uwagę na to, że bycie uchodźcą nie jest tym samym co bycie osobą np. niepełnosprawną itp. Nadanie komuś etykiety uchodźca wciąga tą osobę w sieć, której ta osoba sama nie kontroluje. Jest to status przede wszystkim prawny, a nie kondycja jakiejś osoby. To, że uchodźca może być np. w depresji nie wynika z samego faktu bycia uchodźcą, ale może być wynikiem wydarzeń przed ucieczką, w czasie ucieczki, czy też może być wynikiem długotrwałego pobytu w ośrodku dla uchodźców.</p>	10 min	<p>- różne zdjęcia uchodźców.</p> <p>www.unhcr.pl</p> <p>www.unhcr.org</p>

8.	<p><i>Ewaluacja warsztatu</i></p> <p>Każdy uczestnik proszony jest o powiedzenie jednej rzeczy której się w trakcie tego warsztatu nauczył i jednej z którą się nie zgadzał. Warsztat ten jest trudny, ponieważ jego zadanie polega na zastanowieniu się nad samym sobą i może wręcz nawet na podważeniu swojej wizji uchoźcy. Dlatego też ważne jest, aby zakończył się ewaluacją.</p> <p>Prowadzący kończy warsztat przypomnieniem prostego faktu, każdy z nas ma w głowie obrazy i jest to naturalny sposób postrzegania rzeczywistości. Ważne jest, aby podchodzić do tych obrazów bardzo krytycznie i aby je podważać.</p>	10 min	
----	---	--------	--

Załącznik 1

Źródło: Czerniejewski M., Kubiak I., Szczepanik W., Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców, Poznań 2001

Załącznik nr 2

Sprzedawca na targu w Kabulu

Uchodźca z Afganistanu

Źródło: Czerniejewski M., Kubiak I., Szczepanik W., Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców, Poznań 2001

Załącznik nr 3

Źródło: Bunda, M., Niepłodność, niemożność, nieczułość, Polityka 41(4-15), 14 październik 2006